

Leteckoarcheologický průzkum na Nymbursku a velké pravěké ohrazení u obce Chleby

Martin Gojda

Od roku 1992 probíhá péčí Archeologického ústavu AV ČR v Praze systematický letecký průzkum č. např. české kulturní krajiny. Jeho prvořadým cílem je rozšířit naše znalosti o charakteru a hustotě pravěkého a raně historického osídlení vybraných oblastí tzv. starého sídelního území Čech. Jednou z nejvýznamnějších součástí tohoto teritoria je Středolabská tabule, která patří k nejúrodnějším místům v Čechách. Od počátku archeologického bádání v našich zemích patří právě úrodné oblasti polabské nížiny ve východních částech středních Čech k nejintenzivněji zkoumaným krajinám u nás. Dosud shromážděné archeologické prameny dokládají prakticky nepřerušovaný vývoj pravěkého a středověkého osídlení v této oblasti od mladší doby kamenné do vrcholného středověku.

Od zahájení leteckého archeologického průzkumu Čech se právě Polabí stalo nejintenzivněji sledovaným územím tohoto projektu, a to především ze dvou důvodů: 1. Ačkoli víme, že tato oblast byla kontinuálně osídlena a hospodářsky exploatovaná našimi pradávnými předky, nebyly dosud používané metody odhalování podpovrchových objektů schopny ani zdaleka zachytit veškeré druhy nemovitých archeologických památek, jejichž existenci však bylo lze očekávat. Nasazení dalších prospekčních metod, které do počátku 90. let minulého století nebyly z různých příčin v české archeologii aplikovány, se ukázalo jako nezbytné. Aktuální úkoly naší archeologie, např. výzkum prostorových vztahů pravěkých sídelních systémů a rekonstrukce diachronických změn české kulturní krajiny při co největším využití terénních metod, které jsou šetrné k archeologické části kulturního dědictví (tzv. nedestruktivní archeologie) 2. Charakter krajiny je určen zejména holocenní činností Labe, které zde vytvořilo široké údolí s četnými terasami a nivními stupni tvořenými především písky a štěrky. Právě prostředí lehkých písčitých půd je ideálním médiem pro tvorbu tzv. porostových příznaků, které jsou hlavním indikátorem objektů zahloubených pod povrch terénu (k principům leteckého průzkumu v archeologii cf. Gojda 2000 a 2002).

Největší pozornost jsme při leteckém průzkumu Nymburska doposud věnovali území Nymburské kotliny, rozprostírající se v levobřežní části Labe mezi Kolínem a Nymburkem, dolnímu toku řeky Cidlina a oblasti v severovýchodním sousedství Nymburka. Právě zde, na rozhraní Středolabské a Mrlinské tabule, byla při letecké prospekci v roce 1999 na katastru obce Chleby (cca 6 km SV od Nymburka) identifikována část velkého lineárního ohrazení nepravidelně kruhového tvaru. Objekt se svými rozměry řadí ke skupině plošně rozsáhlých uzavřených lineárních útvarů, o jejichž existenci v Čechách jsme donedávna ještě neměly prakticky žádné doklady. Jejich odhalení je jedním z nejdůležitějších příspěvků zmíněného projektu letecké archeologie (podrobněji k tomu Gojda (ed.) et al. 2002). Chlebské ohrazení bylo zachyceno díky příznivým klimatickým podmínkám v období vrcholného vegetačního cyklu (poměrně suché měsíce na přelomu jara a léta) a díky tomu, že jedno z polí, na nichž se objekt nachází, bylo oseto ječmenem, který bývá obvykle nejlepším médiem indikujícím změny pod povrchem terénu. Ohrazení se jevílo jako dvě linie tmavšího zbarvení než okolní povrch pole, přičemž širší vnější linie naznačovala, že se jedná o poměrně mohutný příkop. Vnitřní linie sledující paralelně tento příkop byla mnohem tenčí a byla interpretována jako základová rýha pro palisádu. Na několika místech byly na ploše ohrazení a v jeho bezprostředním okolí identifikovány zahloubené bodové objekty (chaty, jámy), o jejichž vztahu k ohrazení se nelze většinou přímočaře vyjádřit.

Identifikované ohrazení bylo zařazeno do skupiny areálů, jimž je věnována zvláštní pozornost v dlouhodobém projektu „Sídelní prostor pravěkých Čech“ (1997 – 2002, finanční

zajištění: Grantová agentura ČR). Proto byl na ploše proveden analytický povrchový průzkum sběrem, geofyzikální měření celé ohrazené plochy (viz zpráva R. Křivánka) a sondáž vedená napříč oběma identifikovanými liniemi v místech, kde byl na snímcích patrný zahloubený objekt interpretovaný jako zahloubená chata pravděpodobně obytného charakteru (viz obr. 1). Archeologický výkop (sonda o rozměrech 11 x 3,5 m, říjen 2000, vedoucí výzkumu: P. Foster) prokázal, že příkop byl vyhlouben do tvaru V a ve své vrcholové partii dosahoval šířky až 4 m. Od současného povrchu dosahoval příkop hloubky 2,5 m. Podél jeho vnější strany byly objeveny dvě mohutné křulové jámy o průměru 0,5 m, vzdálené od sebe 2 m a dosahující hloubky 0,65 – 0,75 m. Základová rýha palisády sledovala paralelně příkop ve vzdálenosti 2,6 m. Obdélný objekt se zaoblenými rohy přiléhající k liniovému systému měl rozměry cca 3 x 4 m a jeho ploché dno dosahovalo hloubky 0,95 m. Poměrně homogenní výplň objektu obsahovala značné množství keramického materiálu, který jej datuje do starší doby železné.

Výzkum doložil, že příkop plnil svojí funkci poměrně dlouhou dobu. S velkou mírou pravděpodobnosti jej lze datovat do staršího eneolitu. Ohrazení tohoto typu z této doby jsou známa z Německa, kde se jejich počet výrazně zvýšil v posledním desetiletí právě díky leteckému průzkumu. Jejich interpretace je nejednoznačná, ale většinou se uvažuje o spíše symbolické / rituální než obranné funkci (podrobněji viz Gojda (ed.) et al. 2002). S ohledem na to, že dosavadní sondáž byla omezena na víceméně vzorkovací výzkum (který je navíc v současnosti ve stadiu zpracování), ani původní význam objektu z Chlebů nelze prozatím jednoznačně stanovit. Význam jeho objevu spočívá především v tom, že rozšířil naše znalosti o pravěkých sídelních areálech na Nymbursku o kvalitativně nový typ památky, s jejichž existencí jsme při syntéze pravěké sídelní dynamiky v Čechách ještě donedávna nepočítali.

Literatura

- Gojda, M. 2000: Archeologie krajiny. Praha: Academia.
- Gojda, M. 2002: Letecká archeologie a dálkový průzkum. In: Kuna, M. a kol.: Nedestruktivní archeologie. Praha: Academia.
- Gojda, M. (ed.), Dreslerová, D., Foster, P., Křivánek, R. Kuna, M., Vencl, S., Zápotocký, M. 2002: Velké pravěké ohrazení v Klech (okr. Mělník), *Archeologické rozhledy* 54 (v tisku).